

EXAMENSARBETE

Hösten 2005

Lärarytbildningen

Specialpedagogers uppfattning av begreppet läs- och skrivsvårigheter/ dyslexi samt arbetsformer med dessa

Författare

Sofie Bengtsson
Helena Yngvesson

Handledare

Gerty Engh

www.hkr.se

Specialpedagogers uppfattning av begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi samt arbetsformer med dessa

Abstract

Syftet med denna uppsats är att undersöka specialpedagogers uppfattning av begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och hur de arbetar med de lägre skolåldrarna. Vi ville genom att läsa litteratur som behandlar ämnet samt genom en kvalitativ undersökning få svar på vår problemprecisering. Vi har undersökt hur specialpedagoger i en kommun i södra Sverige med cirka 70 000 invånare arbetar med elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Detta har vi gjort genom att intervjua fem specialpedagoger på fem kommunala skolor varav en med alternativ pedagogik. Uppsatsen innefattar exempelvis begreppsdefinitioner, åtgärder och hjälpmedel. I undersökningen framgick det bland annat att specialpedagogerna arbetade enskilt med elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och att det inte fanns några direkta hjälpmedel för att underlätta elevernas skolgång. Det fanns inga större skillnader i specialpedagogernas arbetssätt, utan det skedde enskilt tillsammans med eleven i ett avskilt rum.

Ämnesord:

Läs- och skrivsvårigheter, dyslexi, specialpedagoger, behov av särskilt stöd, läroplan.

Förord

Vi vill tacka samtliga rektorer och specialpedagoger som tillät oss att göra vår intervjuundersökning ute på skolorna. Dessutom vill vi rikta ett stort tack till vår handledare; Gerty Engh, som har varit till stor hjälp under arbetes gång. Utan hennes medverkan, engagemang, feedback och uppmuntran hade vi inte befunnit oss där vi är i dag.

Kristianstad den 26 mars 2006

Sofie Bengtsson och Helena Yngvesson

INNEHÅLL

1. INLEDNING	7
1.1 Bakgrund	7
1.2 Syfte och problemprecisering	7
1.4 Arbetets upplägg	8
2 LITTERATURGENOMGÅNG	9
2.1 Introduktion	9
2.2 Förankring i styrdokumentet	9
2.3 Begreppsdefinition och orsaker	9
2.4 Förekomst	11
2.5 Utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi	11
2.6 Kännetecken på läs- och skrivsvårigheter/dyslexi	12
2.7 Åtgärder och åtgärdsprogram	12
2.8 Hjälpmedel	13
2.9 Pedagoger och specialpedagogers roll	14
3 EMPIRISK DEL	17
3.1 Genomförande	17
3.2 Etiska överväganden	17
3.3 Metod	18
3.4 Val av undersökningsgrupp	19
3.4.1 Presentation av informanterna	19
3.5 Redovisning av resultat	19
3.5.1 Hur uppfattar du begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?	19
3.5.2 Hur ofta arbetar du med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?	21
3.5.3 Har du åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?	21
3.5.4 Anser du att skolan ger erforderlig hjälp åt elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?	22
3.5.5 Vilken läromiljö främjar inläringen för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?	23
3.5.6. Vilka arbetsformer använder du i arbetet med läs- och skrivsvårigheter?	24
3.5.7 Arbetar du med kompensatoriska hjälpmedel?	25
3.5.8 Vad anser du är viktigast. Att träna det eleverna är sämst eller bäst på?	26
4 DISKUSSION	27
5 SAMMANFATTNING	33
6 REFERENSER	34

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund

Under vår utbildning med inriktning Fritid och skola i ett helhetsperspektiv vid Högskolan Kristianstad, fick vi en uppgift i en kurs att skriva en mindre uppsats. Vi valde att skriva om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Det var så vi fick upp ögonen för elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och det är även därför vi valt att skriva vårt examensarbete om detta ämne. Vi finner att ämnet är ett intressant och relevant ämne för vår framtida yrkesroll som blivande lärare med inriktning mot fritidsverksamheten. Anledningen till detta är att det kan finnas många elever i skolan och på fritidshemmet som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Vi har fördjupat oss genom att läsa litteratur om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och att göra intervjuer med specialpedagoger som finns ute på skolorna. Vi vill studera deras sätt att arbeta med barn i de lägre skolåldrarna som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Intervjuerna ägde rum på fem olika skolor. De arbetar i kommunala skolor varav en med alternativ pedagogik

1.2 Syfte och problemprecisering

Det övergripande syftet med detta examensarbete är att undersöka vad fem specialpedagoger lägger in i begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Vi vill även ta reda på vilka arbetsformer de använder i de lägre skolåldrarna för att hjälpa elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Slutligen vill vi undersöka vilken läromiljö specialpedagoger anser främja elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

1.4 Arbetets upplägg

Under litteraturstudien kommer vi att presentera litteratur som är relevant för examensarbetets fortsatta gång. Här tar vi bland annat upp definition av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, orsaker till svårigheterna, hjälpmedel, och vilka andra medel specialpedagoger och övriga pedagoger har på skolan för att hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. I den empiriska delen presenterar vi vilken metod vi använt oss av vid intervjuerna, etiska överväganden samt en sammanfattning av resultaten som intervjuerna gav. Kommentar och sammanfattning av intervjuerna kommer också att ske i denna del. I diskussionsdelen kommer resultatet av intervjuerna att diskuteras och kopplingar mellan litteratur och intervjusvar kommer att göras. Examensarbetet avslutas med en sammanfattning.

2 LITTERATURGENOMGÅNG

2.1 Introduktion

Genom denna litteraturgenomgång vill vi i korthet förklara vad läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är, orsaker, eventuella åtgärder samt hjälpmedel och åtgärdsprogram.

2.2 Förankring i styrdokumentet

I Läroplanen för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (2001), Lpo94, står det skrivet att undervisningen ska vara anpassad efter varje elevs behov och förutsättningar. För att eleverna ska kunna vidareutveckla sin kunskap och sitt fortsatta lärande, ska skolan ta hänsyn till elevernas bakgrund, språk och erfarenheter. Skolan ska även se till att elever som är i behov av särskilt stöd får den hjälp de behöver för att främja sitt lärande. Ett mål för eleverna att uppnå i grundskolan är att de ska kunna uttrycka idéer och tankar i tal och skrift, men även att lyssna och läsa aktivt. Alla elever har rätt till att utvecklas och känna glädje när de gör framsteg och övervinner svårigheter. De ska få möjlighet att känna tilltro till sin språkliga förmåga, vilket görs genom läsning, skrivning och samtal. Läromiljön har stor betydelse när det gäller utveckling och lärande. Skolan ska därför sträva efter social gemenskap som ger eleverna trygghet, då de kan utveckla nyfikenhet och lust att lära.

2.3 Begreppsdefinition och orsaker

Det finns många sätt att definiera dyslexi och minst lika många orsaker. Lindell (1996) väljer att beskriva ordet dyslexi som ”svårigheter med läsning” och Bjar och Liberg (2003) som ”svårigheter med ord”. När läs- och skrivsvårigheter/dyslexi uppmärksammades under senare delen av 1800-talet användes uttrycket ”ordblindhet” av läkare som träffade patienter vilka kunde se bokstäverna men inte läsa orden. Att kunna läsa och skriva är idag en självklarhet, en förmåga som vi sällan funderar över. Resultatet av detta är att personer som har stora läs- och skrivsvårigheter ofta fått utstå omgivningens oförstående. De har betraktats som allmänt obegåvade och de har inte erbjudits någon effektiv hjälp.

Läs- och skrivsvårigheter/dyslexi förekommer på alla intelligensnivåer, och inom olika samhällsklasser och kulturer. Man behöver inte ha dyslexi enbart för att man har svårigheter med att läsa och/eller skriva. Begreppet läs- och skrivsvårigheter innefattar olika svårigheter oberoende av hur de uppkommit (Stadler, 1994). Att växa upp i en belastad omgivning är inte en nödvändig förutsättning för att kunna lära sig läsa och skriva. Men att leva i en sådan miljö innebär en betydelsefull stimulans för att utveckla sin läsning och skrivning (Jacobson och Lundberg, 1995).

De som har dyslexi har svårigheter med skriftspråket. De har svårt att koppla det talade språket och de skrivna symbolerna samt se kopplingen mellan ljud och bokstäver. Dyslexi är den internationella benämningen på svårartade läs- och skrivsvårigheter (Stadler, 1994). Dyslexi innebär svårigheter med inläringen. Det är en språkligt baserad, medfödd störning, som kännetecknas av svårigheter med att avkoda enskilda ord, vilket vanligen beror på en nedsatt fonologisk förmåga (hopavljudning, uttal av ord och utljudning, (Liberg1993)). Detta innebär problem med läsning, stavning och skrivning (Lundgren och Ohlis, 2003, Høien och Lundberg, 1999 och Wood, 1992).

Høien och Lundberg (1999) definierar dyslexi så här: Dyslexi ger sig till känna genom att personen har svårigheter att uppnå en automatiserad ordavkodning när han/hon läser. Individen har även svårt för att stava och störningen går i regel igen i familjen. Problemen är kvarstående genom hela livet, även om läsningen blir bättre, försvinner oftast inte rättstavningsproblemen. International Dyslexia Association, IDA 2002 menar att termen dyslexi och specifika läs- och skrivsvårigheter används oftast synonymt. Det är en specifik, språkbaserad medfödd störning, som kännetecknas av svårigheter med att avkoda ord, något som ofta avspeglar en otillräcklig fonologisk förmåga. Dyslexi visar sig genom varierande svårigheter med olika former av språket, ofta även med stora problem med i skrivning, stavning, och läsning. (www.dyslexi.info.se)

Vissa forskare anser inte att läs- och skrivsvårigheter enbart har en biologisk grund utan söker också andra anledningar. Strömbom (1999) menar att sen mognad, bristfällig undervisning och språklig understimulering kan vara orsaker till läs- och skrivsvårigheter.

Madison (1992) anser att det finns faktorer som kan förvärra för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, exempelvis: Lärarens okunskap och oskicklighet, oroliga klasser och för snabb inlärningsgång.

Eleven med läs- och skrivsvårigheter kan behöva tre gånger så lång tid som en normal läsare. Skolor där det pågår olika aktiviteter i lektionssalen. Den lässvage eleven förlorar då koncentrationen. Även brist på åtgärdsprogram och allt för fria arbetsformer kan vara faktorer som förvärrar för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

2.4 Förekomst

Förekomsten av personer med dyslexi varierar enligt forskare, men siffrorna ligger mellan 5 och 15 %. Forskning tyder på att pojkar oftare har läs- och skrivsvårigheter än flickor. En orsak till detta kan vara att pojkar utvecklar språket senare än flickor samt att de mognar senare (Ericsson, 2001). Jacobson och Lundberg (1995) och Davis (2002) menar att läs- och skrivsvårigheter/dyslexi är det vanligaste osynliga handikappet i Västvärlden.

2.5 Utredning av läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

Det finns olika sätt att ta reda på läs- och skrivförmågan hos en elev. Såväl kvantitativa som kvalitativa metoder kan användas. En kvantitativ metod används när olika förmågor går att mäta genom test. Dessa brukar genomföras av speciallärare eller skolpsykologer där syftet är att diagnostisera olika delar av läs- och skrivförmågan. En standardskala används för bedömningen, där man kan avgöra om elevens förmåga ligger under eller över normalelevens prestationer. Sådana test kan användas på såväl enskild elev som på hela klasser eller en hel årskurs. Det viktiga är att testen alltid är objektiva, d.v.s. resultaten får inte vara beroende av lärarens egen bedömning. En kvalitativ metod används för att djupanalysera en enskild individs förmågor. Även ett kvantitativt test kan dock innehålla en kvalitativ del, då man vill göra en analys av felen. (Carlström, 2001).

Olika typer av läs- och skrivutredningar utförda av olika yrkeskategorier beskrivs utförligt i *Utredning av läs- och skrivsvårigheter* (Ericson (red), 2001). Såväl pedagoger som psykologer, läkare och logopedier beskriver sina utredningar. Alla syftar till att utreda elevers läs- och skrivförmåga. ”En kombinerad kvantitativ och kvalitativ bedömning av elevens språkliga kompetens blir avgörande för om dyslexidiagnos skall användas som beteckning för elevens svårigheter i läsning och skrivning. För utredaren gäller att ha tillräckligt goda kunskaper om språk i allmänhet och om läsning och skrivning i synnerhet för att kunna göra både en kvantitativ och en kvalitativ bedömning av elevens prestationer.

Möjligheterna att tolka erhållna data är helt beroende av de kunskaper utredaren har.” (Johnsen, 2001:163). Johnsen framhåller vidare att det viktiga inte är att sätta diagnosen dyslexi. Det viktiga är att utreda elevens svårigheter för att adekvat hjälp skall kunna ges (Johnsen, 2001).

2.6 Kännetecknen på läs- och skrivsvårigheter/dyslexi

Pedagogen kan se tydliga tecken hos elever som har läs- och skrivsvårigheter. Enligt McAllen (1996) kan det exempelvis vara att personer utelämnar eller lägger till stavelser i ord samt har svårt att bilda meningar. Typiska tecken på läs- och skrivsvårigheter/dyslexi kan vara att personer: Kastar om bokstäver, har svårt att hinna med textremsan på TV, har svårt att minnas ordningsföljden i alfabetet eller på veckans dagar, spegelvänder bokstäver och läser långsamt

2.7 Åtgärder och åtgärdsprogram

Efter utredning av elevers läs- och skrivsvårigheter bör ett skriftligt åtgärdsprogram upprättas. Genom att skriva åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter underlättas arbetet både för den enskilde eleven och för den ansvarande läraren. Detta sker genom att eleven får hjälp av specialpedagogen på skolan. ”Om man upptäcker att en elev har svårigheter att förstå vad han läser är det viktigt att ta reda på vad detta kan bero på för att kunna ge det stöd och de åtgärder som eleven är i behov av” (Bjar och Liberg, 2003:246)

Lindell (1996) skriver att eleven ska genomgå tester, vilka ska ligga till grund för åtgärdsprogrammet, exempelvis DLSM (Diagnostiskt Läs- och Skrivmaterial för Mellanstadiet). I åtgärdsprogrammet ska det även stå om eleven är i behov av hjälpmedel. Liljegren (2000) menar att åtgärdsprogrammet ska utgå från elevens behov och ska utarbetas av skola, elev och föräldrar. I programmet ska det tydligt framgå vad man vill åstadkomma samt vilka medel och metoder som ska användas.

”Träning av fonologisk medvetenhet i förskolan underlättar läs- och skrivinläringen i skolan. [---] En uppenbar slutsats är att fonologisk träning bör ges till alla barn som börjar skolan med svag fonologisk medvetenhet.”(Lundberg och Høien, 1991:88) För varje elev som av någon anledning inte förväntas att nå upp till målen som står angivna i Lpo94 ska ett åtgärdsprogram skrivas.

Detta görs för att eleven ska kunna få den hjälp och det extra stöd som hon/han behöver. Åtgärdsprogrammets syfte är att eleven ska kunna utvecklas i skolan och det ska omfatta undervisningssituationer och undervisningsmetoder (Lindell, 1996). Rakstang Eck och Rognhaug (1995) menar att åtgärdsprogram under förskoleåren är till för att hjälpa eleverna utveckla sitt språk, och kan förhoppningsvis hindra eller begränsa utvecklingen av läs- och skrivsvårigheter. Vid planering av åtgärder för elever med läs- och skrivsvårigheter finns olika områden att arbeta på. Exempel på detta kan vara att förbättra självbilden och att öka motivationen hos eleven. Ett annat kan gälla att rikta sig till de elever som har svårt att automatisera läs- och skrivförmågan. Detta sker genom att träna och öva på det som eleven har svårt för (Jacobson, 2001).

Høien och Lundberg (1999) refererar till en större forskningsstudie där pedagoger och specialpedagoger fick i uppdrag att skriva ned vad de ansåg vara viktigast för att skapa en god inlärningsmiljö. Bland annat lyfte de fram att böcker med olika svårighetsgrad bör finnas i klassrummet och att pedagogen bör ge positiv feedback till eleven samt öka deras motivation till läsning. Høien och Lundberg (1992) menar att stora pedagogiska insatser måste göras för att väcka den lässvages lust att läsa. Det kan handla om hjälpmedel men även om böcker som eleverna finner intressanta. Forskning har visat att personer med dyslexi har nytta av bland annat tidig identifiering och hjälp, direkt undervisning och god inlärningsmiljö.

2.8 Hjälpmedel

Det finns en mängd olika hjälpmedel för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Ett visst hjälpmedel är bra för en elev men kanske inte det rätta medlet för en annan. Hjälpmedlen måste anpassas efter den enskilde individens behov. ”Det är skolans skyldighet att hitta och använda andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och att utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok” (Skolverket). Det finns olika hjälpmedel för att underlätta arbetet för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Föhrer och Magnusson (2003) nämner några i sin bok *Läsa och skriva fast man inte kan*.

Skrivhjälpmedel:

- ✧ Ordbehandlare. Eleverna kan koncentrera sig på innehållet eftersom det är lätt att korrigera fel och göra ändringar i efterhand.
- ✧ Stavningskontroll.
- ✧ Synonymlista.

- ✧ Autokorrigerig. Ord som ofta skrivs fel korrigeras automatiskt.
- ✧ Talsyntes (konstgjort tal). Kan användas för att få det man skrivit uppläst för att upptäcka fel i bland annat grammatiken samt i stavningen.
- ✧ Taligenkänning. Omvandlar tal till text. Detta görs genom att man styr datorn via tal.

Läshjälpmedel:

- ✧ Bandspelare.
- ✧ Talboksspelare och dator.
- ✧ Talsyntes. Används för att få text på datorn uppläst.
- ✧ Scanner och OCR (Optical Character Recognition). Ord och hela textsidor kan överföras till datorn så att de kan läsas upp med talsyntes.
- ✧ Hörlurar.

Studiehjälpmedel:

- ✧ Ordböcker, lexikon och uppslagsverk på cd-rom.
- ✧ Översättningspenna. En handskanner som översätter ord.
- ✧ Fickminne. En minibandspelare som används för att göra anteckningar.
- ✧ Talminne. Liten digital bandspelare för meddelanden.
- ✧ Digital planeringskalender. Liten fickdator där man kan planera.

Ett antal barn kommer även med bästa möjliga pedagogik att ha svårt att nå tillfredsställande läsförmåga. För dem är kompensatoriska insatser nödvändiga. Dessa består dels i särskilda hjälpmedel som talböcker och datorstöd, dels i att stärka barnens starka sidor. (Myrberg, 2001).

2.9 Pedagoger och specialpedagogers roll

En viktig förutsättning är att pedagoger som arbetar i skolan har goda kunskaper om läs- och skrivsvårigheter. En god kemi mellan lärare och elev ökar elevens möjlighet att utvecklas. Det är viktigt att eleven känner tillit, värme och inlevelse till den pedagogen och eleven gör tillsammans (Høien och Lundberg, 1999). Det krävs stor förståelse och stimulans från lärare, föräldrar och omgivning för att elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi ska klara sig psykiskt med bibehållen självbild och för att utveckla sina talanger och begåvningsresurser. Lärarna spelar en viktig roll när det gäller att eleverna ska få hjälp med sina läs- och skrivsvårigheter. Dessa elever måste få hjälpmedel i skolan, t ex datorer (Jacobson och Lundberg, 1995).

Tillsammans med rektorn på skolan ska specialpedagogen arbeta för att verksamheten ska vara till för alla. Specialpedagogen ska ha ett nära samarbete med lärare och arbetslag på skolan. Det kan exempelvis handla om att utveckla arbetsformer och arbetssätt som är nödvändiga för den enskilde eleven. För de elever som behöver särskilt stöd ska specialpedagogen även medverka i den individuella planeringen och upprättandet av åtgärdsprogram (Persson, 2001). Enligt Skolverket ska specialpedagogen exempelvis stödja och hjälpa eleven i klassrummet eller ge eleven undervisning i en särskild grupp utanför klassen. Pedagoger kan arbeta med ett flertal olika metoder. Åtgärder för att förhindra och möta läs- och skrivsvårigheter kan enligt kommittén vara av tre slag:

- ✧ *Primär Prevention* förhindrar att problemet sprider sig (d v s förebyggande insatser genom t ex språklig medvetenhetsträning för alla barn)
- ✧ *Sekundär Prevention* reducerar problemet i ”riskgrupperna” (d v s särskilda insatser riktade till t ex barn med fonologiska problem, barn i kulturellt missgynnande familjer, invandrabarn med dåliga kunskaper i engelska, skolor i ekonomiskt och kulturellt eftersatta områden)
- ✧ *Tertiär Prevention* innebär riktade specialpedagogiska eller kompensatoriska insatser till redan drabbade (t ex en-till-en-program för barn med manifesta läs- och skrivproblem i skolstarten) (Myrberg, 2001:51).

I Myrbergs rapport *Att förebygga och möta elever med läs- och skrivsvårigheter* (2001) nämner han att upp mot var fjärde elev som har läs- och skrivsvårigheter kräver en-till-en-undervisning. Oftast handlar det om de elever som har problem med fonologisk medvetenhet redan vid skolstarten. Den fonologiska medvetenheten måste därför tränas för att nå framgång med läsningen (Myrberg, 2001).

En specialpedagog ska enligt Högskoleförordningens examensordning, förordning 2001:23 (SFS 1993:100) bland annat ha:

- ✧ Färdigheter för att aktivt kunna arbeta med barn i behov av särskilt stöd.
- ✧ Kunskaper om hur pedagogiska utredningar genomförs och hur individers svårigheter analyseras.
- ✧ Färdigheter hur man skriver åtgärdsprogram i samverkan med skola och hem.
- ✧ Kunskap hur man deltar i skolans utveckling att möta alla elever (Persson, 2001)

Forskning visar att elever får negativa konsekvenser genom att man skjuter upp identifieringen av vilka barn som behöver särskild hjälp. Idag kan identifieringen ske i årskurs 3, vilket kan ha förödande konsekvenser för dessa elever. Redan vid årskurs 1 bör extra stöd och hjälp ges till de elever som visar tecken på läs- och skrivsvårigheter. Barnläkare, logoped, psykologer och förskollärare bör tidigt se tecken hos barn eller elever som kan utveckla läs- och skrivsvårigheter (Myrberg, 2001). Stödundervisningen kan anordnas antingen i stället för utbildning enligt timplan eller som ett komplement till sådan utbildning (I Grundskoleförordningen 5 kap. 4 §)

Enligt Myrberg (2001) bör alla nya lärare ha kompetens som ger barn möjligheter att: Utforska skriftspråkets användning, behärska den alfabetiska principen i läsning och skrivning och utveckla metakognitiva strategier för att möta olika texters krav. De ska även uppleva framgång och glädje i läs- och skrivutveckling samt ha kompetens att upptäcka barn med (risk att utveckla) läs- och skrivsvårigheter och ge dem tillgång till effektiva preventionsprogram som är väl integrerade med klassrumsundervisningen i övrigt.

3 EMPIRISK DEL

Vi har undersökt hur specialpedagoger i en kommun i södra Sverige med cirka 70 000 invånare arbetar med barn som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Detta har vi gjort genom att intervjua fem specialpedagoger på fem kommunala skolor varav en med alternativ pedagogik.

3.1 Genomförande

Valet av skolor gjordes genom att vi ringde runt till ett antal skolor, samtliga i samma kommun. Vissa av dessa avböjde men gav ingen motivering. Tillslut kom vi i kontakt med fem skolor där vi genomförde intervjuerna. Innan vi utförde vår undersökning tog vi kontakt med rektorerna på skolorna. Genom dessa fick vi kontakt med deras specialpedagoger, vilket var vårt mål. Vi beskrev kortfattat hur intervjun skulle genomföras, eftersom informanten inte skulle känna sig illa till mods av de frågor som vi skulle ställa (Eriksson och Månsson, 1991). Vi frågade om vi fick använda oss av bandspelare under intervjun, för att underlätta vårt arbete samt för att ingen information skulle försvinna.

3.2 Etiska överväganden

Våra informanter fick veta att svaren skulle komma att behandlas konfidentiellt och att de skulle försäkras om att förbli anonyma. Anledningen till detta är att man inte ska kunna känna igen identitet och lokalitet (Kvale, 1997; Närvänen, 1999; Ryen, 2004; Trost, 2005). Innan intervjun påbörjades förvissade vi oss om att informanten var införstådd med att medverkan var frivillig och att hon/han kunde avbryta intervjun när som helst (Eriksson och Månsson, 1991; Kvale, 1997).

3.3 Metod

Vi har valt att göra en av kvalitativ undersökning, eftersom vi finner att denna metod ger oss detaljerad information från våra informanter. Enligt Starrin och Svensson (1994) ska man använda sig av den metod som lämpar sig bäst i förhållande till problem och undersökningsobjekt.

”I ett intervjusamtal lyssnar forskaren till vad människor själva berättar om sin livsvärld, hör dem uttrycka åsikter och synpunkter med sina egna ord, får reda på deras uppfattning om den egna arbetssituationen och familjelivet, deras drömmar och förhoppningar” (Kvale, 1997:9). Metoden ger möjligheter att använda flertalet olika intervjuformer (Ryen, 2004). Den intervjuform som vi ansåg stämde bäst överens med vårt syfte var en intervju där vi ställde öppna frågor som lämnade plats för intervjupersonerna att prata lite runt omkring frågorna samt delge oss tankar som de väckte. En stor fördel med kvalitativa intervjuer är enligt Kvale (1997) deras öppenhet. Vi valde att inte delge informanternas frågor i förväg, eftersom vi insåg risken för missvisande svar.

Som hjälpmedel under intervjuerna hade vi tillgång till bandspelare. Anledningen till detta är att vi kunde föra en öppen dialog utan att gå miste om väsentlig information från intervjupersonerna. Starrin och Svensson (1994) anser att en bandspelare är bra att använda sig av vid en intervju, för att på så sätt kunna dokumentera så noggrant som möjligt. Intervjuerna ägde rum på en lugn, avskild och avslappnad plats. Enligt Trost (2005) ska miljön där intervjun äger rum vara ostörd och informanten ska känna sig trygg.

Följande frågor ställdes till informanterna under intervjuerna:

- 1 Hur uppfattar du begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?
- 2 Hur ofta arbetar du med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?
- 3 Har du åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?
- 4 Anser du att skolan ger erforderlig hjälp åt elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?
- 5 Vilken läromiljö främjar inläringen för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?
- 6 Vilka arbetsformer använder du i arbetet med läs- och skrivsvårigheter?
- 7 Arbetar du med kompensatoriska hjälpmedel?
- 8 Vad anser du är viktigast? Att träna det eleven är sämst eller bäst på?

3.4 Val av undersökningsgrupp

Som del i vårt sökande efter svar på vår problemprecisering valde vi att intervjua fem personer som arbetar som specialpedagoger i en kommun i södra Sverige med cirka 70 000 invånare. Anledningen till att vi valde att intervjua specialpedagoger är att de har kontakt med elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. De arbetar i den kommunala skolan varav en av specialpedagogerna tjänstgjorde i en skola med alternativ pedagogik. Vi kommer härnäst att benämna våra informanter som A, B, C, D och E.

3.4.1 Presentation av informanterna

Pedagog	Grundutbildning	Påbyggnadsutbildning	Arbetserfarenhet
A	Mellanstadielärare	Specialpedagogik	Mer än 10 år
B	Mellanstadielärare	Speciallärare och specialpedagogik	Mer än 10 år
C	Ett till sju lärare	Utföra läs- och skrivtester	Mer än 10 år
D	Lågstadielärare	Specialpedagogik	Mer än 10 år
E	Mellanstadielärare	Specialpedagogik	Mer än 10 år

3.5 Redovisning av resultat

I följande redovisning kommer vi att presentera en sammanfattning av de resultat som intervjuerna gav. Efter varje fråga följer en kort sammanfattning och kommentar.

3.5.1 Hur uppfattar du begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?

A: Anser att dyslexi är en absolut diagnos, läs- och skrivsvårigheter är ett mer luddigt begrepp. A får inte sätta diagnosen dyslexi men däremot säga att en elev har läs- och skrivsvårigheter. A anser att om man ska kunna ställa diagnosen dyslexi krävs en psykologutredning och eventuellt också en läkarutredning. Läs- och skrivsvårigheter är när man inte klarar av att på ett nöjaktigt sätt redovisa sina tester och prov.

B: Läs- och skrivsvårigheter kan vara mycket. B upplever att en del elever kan läsa bra men ha otroliga problem med att skriva och vice versa. B vill inte sätta stämpeln dyslexi, men anser att det är väldigt sällan någon som har dyslexi. B menar vidare att man kan ha olika svårt för att skriva och läsa.

C: Läs- och skrivsvårigheter är en sak och dyslexi är en annan. Det är inte många som får diagnosen dyslexi och det krävs en del utredningar av kunnigt folk. Dels en psykologutredning för att bekräfta att eleven är normalbegåvad, dels en läs- och skrivutredning för att se om eleven bara har bekymmer med att läsa och skriva. Har man allmänna inlärningsvårigheter behöver man inte ha dyslexi. Det är normalbegåvade elever som har bekymmer med att läsa och skriva. C kan säga att någon har läs- och skrivsvårigheter och att de behöver hjälp. C menar vidare att det inte är något statistiskt tillstånd. Läs- och skrivsvårigheter kan eleven alltid jobba med, men det gäller att hitta varje elevs svårighet. C gör små läs- och skrivutredningar och kan tala om att en elev har läs- och svårigheter.

D: För 10-15 år sedan sades det att man hade dyslexi om man var två år försenad med sin läsutveckling. D menar vidare att dyslexi är ett luddigt begrepp som ständigt ändras. Hon refererar till dyslexikonferens2005 som menar att eleven har dyslexi om hon/han har fonologiska svårigheter. Lässvårigheter kan bero på att det finns för lite ord i hjärnan som blinkar, och då måste avkodningen ta all energi och därför förstår du inte vad du läser. För den som läser alla ändelser fel, blir effekten densamma. Man gör läs- och skrivutredningar tidigast i fyran.

E: Det kan vara många som har läs- och skrivsvårigheter, men man kan jobba bort det genom mycket övning. Oftast är läs- och skrivsvårigheter inte så omfattande som de dyslektiska svårigheterna, vilka är bestående hela livet. Genom olika tester synliggörs om det skulle vara av dyslektisk art eller om det är allmänna läs- och skrivsvårigheter.

Sammanfattning

Två av informanterna har svårt att beskriva begreppen med ord. A och C menar att för att få diagnosen dyslexi ska eleven genomgå en psykologutredning. Vidare menar C att eleven ska genomgå en läs- och skrivutredning. Anledningen till det är att det ska synliggöras om eleven bara har läs- och skrivsvårigheter. Informant A får inte sätta diagnosen dyslexi, men kan säga att en elev har läs- och skrivsvårigheter. A menar att man har läs- och skrivsvårigheter om man inte på ett bra sätt kan redovisa sina prov.

Informant B anser att vissa elever kan läsa bra men ha stora svårigheter med att skriva. Två av informanterna menar att elever med läs- och skrivsvårigheter kan arbeta bort sina svårigheter genom mycket träning. En annan menar att dyslektiska svårigheter är bestående hela livet.

3.5.2 Hur ofta arbetar du med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?

A: Dagligen möter A elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

B. I sex år har B arbetat som specialpedagog och har inte träffat på elever som fått diagnosen dyslexi, medan läs- och skrivsvårigheter är ganska vanligt.

C: C Möter elever med läs- och skrivsvårigheter dagligen. Eleverna kommer till C två till tre gånger i veckan. En del hade behövt hjälp varje dag. På skolan har det bara förekommit några enstaka elever med diagnosen dyslexi. Då är det föräldrarna som har åkt iväg med dem till Stockholm eller Lund för att få diagnos. Anledningen till detta är att det inte är många som sätter diagnos.

D: Läs- och skrivsvårigheter möter D varje dag. Det finns inte många elever som har dyslexi, däremot finns det cirka två i varje klass har läs- och skrivsvårigheter.

E: Varje dag. Anledningen till detta är att E arbetar just med elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Sammanfattning

Samtliga fem informanter tar emot elever med läs- och skrivsvårigheter nästintill varje dag, varav två av dem även träffar elever med diagnosen dyslexi. Enligt informanterna förekommer det inte ofta att en elev får diagnosen dyslexi. En informant anser att det inte finns många som har behörigheten att sätta diagnosen.

3.5.3 Har du åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?

A: Informanten A har gjort många åtgärdsprogram. A berättar vidare att det inte är något åtgärdsprogram om det inte är individuellt.

B: Specialpedagog B har skrivit många åtgärdsprogram. B menar att alla elever som får specialundervisning ska ha ett åtgärdsprogram. Det är läraren som har huvudansvaret för åtgärdsprogrammet men B hjälper till. B går för tillfället en kurs i hur man skriver ett åtgärdsprogram. Lärare vet oftast inte varför och hur de ska skriva ett åtgärdsprogram.

C: Det ingår i en läs- och skrivutredning. C skriver även åtgärdsförslag.

D: Ett antal har D skrivit. Det står i lagen, d.v.s. skollagen, att de som är i behov av särskilt stöd ska ha ett åtgärdsprogram och en individuell utvecklingsplan.

E: Det har skrivits åtgärdsprogram under flera år. Åtgärdsprogram skrivs i samråd med föräldrar och de träffas med jämna mellanrum för att se utvecklingen.

Sammanfattning

Samtliga informanter har skrivit åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter. En av specialpedagogerna refererar till lagen, där det står skrivet att alla som är i behov av särskilt stöd skall ha ett åtgärdsprogram. Utifrån svaren är det endast en av specialpedagogerna som pekar på vikten av uppföljning av åtgärdsprogrammet, specialpedagogen vill även poängtera att det är viktigt att föräldrarna till eleven kan se en utveckling vid uppföljning av åtgärdsprogrammet.

3.5.4 Anser du att skolan ger erforderlig hjälp åt elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?

A: Det är önskvärt att erbjuda de dyslektiska eleverna mer hjälp än vad de får idag. Skolan har dock införskaffat en bärbar dator med talsyntes, som kan vara till hjälp för eleverna.

B: Tiden räcker inte alltid till. Vissa elever kräver mer tid än vad som erbjuds. Alla som behöver hjälp får det, mer eller mindre.

C: Självklart skulle C vilja träffa eleverna varje dag men tid och pengar räcker inte alltid till. De elever som har störst svårigheter får hjälp, men eleverna som är i gråzonen glöms lätt bort, men C ska friska upp "Fiskenätet" för att få med de eleverna.

D: Skolan ger inte tillräcklig hjälp åt elever med läs- och skrivsvårigheter, D anser att de skulle gjort mer. Beroende på hur mycket tid och vilka resurser som finns försöker D prioritera de elever som behöver mest hjälp. De elever som är i gråzonen skulle behöva en knuff i rätt riktning för att komma igång. Anledningen till det är att dessa elever lätt kommer i skymundan. Om effektiv hjälp skulle ges, hade gråzonsbarnen fått all fokus men det är inte etiskt och moraliskt rätt att bortse från de elever som har störst problem.

E: Det är alltid en brist på resurser. E skulle vilja träffa eleverna varje dag men tiden räcker inte till. Vidare menar E att man skulle lägga ner mer energi på gråzonsbarnen.

Sammanfattning

Undersökningen visade på att informanter skulle vilja ge mer tid åt eleverna med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Tre av fem informanter talar om gråzonsbarn, de elever som behöver hjälp med sin läsning och skrivning. Dessa elever kan komma i skymundan eftersom elever med större svårigheter kräver mer tid och resurser. En av informanterna har införskaffat en bärbar dator med talförstärkning som kan vara till hjälp för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

3.5.5 Vilken läromiljö främjar inläringen för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi?

A: Eleverna behöver lugn, gott om tid, mycket vuxet stöd samt att uppgifterna som ska utföras inte ska vara så omfattande. Eleven ska aldrig utsättas för någon situation som kan upplevas som pinsam, exempelvis högläsning. Elever med dyslexi får hjälp vid nationella proven genom att de får göra en muntlig redovisning.

B: Det är mycket populärt att komma till B, eftersom där är lugnt och tyst. Mindre rum gör att eleven känner sig hemma. Eleven måste ta ansvar för sig själv och sin inläring.

C: Eleverna ska känna sig harmoniska, nöjda och positiva och framför allt ska de trivas. Känner inte eleven glädje för att ta in ny kunskap, resulterar det i att eleven inte lär sig någonting. Eleven bör vara engagerad i 15-20 minuter för att lära sig. Det ska inte vara för svåra uppgifter utan eleven ska känna att hon/han lyckas. Målet är att eleverna ska fungera i klassrummet tillsammans med sina kamrater. Det krävs ett bra och nära samarbete mellan C och klassläraren som har huvudansvaret.

D: Läromiljön skiljer sig markant från elev till elev. En del barn som har läs- och skrivsvårigheter klarar inte av bullrig och störig miljö utan det ska vara lugn och ro, andra störs inte så mycket av det. Det ska finnas tillgång till många böcker och spel, som handlar om läsning och skrivning. Det ska vara struktur på lärotillfället, eleverna ska inte styra lektionen. Man ska prova olika läsinlärningsmetoder och se vilken metod som passar eleven bäst. Lärandesituationen ska vara väl igenomtänkt.

E: En miljö är inte den bästa för alla. De barn som har problem med ljud borde ha en strukturerad inlärningsstart och en tydlig skrivinläring. Elever med läs- och skrivsvårigheter måste ha en tydlig arbetsgång. Forskning pekar på att den effektivaste hjälpen för elever med läs- och skrivsvårigheter är när eleven sitter ensam tillsammans med specialpedagogen och arbetar. De får en koncentrerad inriktad puff. När eleverna blir äldre kan gruppen stimulera dem när de läser i tillsammans med klasskamrater. E anser att *en* metod inte hjälper alla, utan olika metoder för olika barn.

Sammanfattning

Två av tre informanter anser att elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi behöver lugn och ro när de arbetar. Endast en av informanterna hänvisar till forskning, som visar på att den effektivaste hjälpen för elever med läs- och skrivsvårigheter är genom att de sitter ensam tillsammans med specialpedagogen och arbetar. Denne menar vidare att eleven får en knuff i rätt riktning genom att de arbetar med problemen tillsammans. Två av specialpedagogerna menar att metoderna skiljer sig markant från elev till elev, olika metoder för olika elever. Endast en av specialpedagogerna påpekar vikten av ett nära samarbete med klassläraren.

3.5.6. Vilka arbetsformer använder du i arbetet med läs- och skrivsvårigheter?

A: Det är viktigt att utgå från eleven. De tränar fonologisk medvetenhet. Några av eleverna använder sig av ordbilder.

B: Utgå från varje enskild elevs behov. Exempelvis kan ljudmetoden vara lämplig för en elev men passar inte en annan elev.

C: Bokstäverna, hur de låter och vad de heter. Göra böcker om eleven själv, gärna med kort på eleven, där eleven känner igen sig vilket gör arbetet mycket roligare. Att arbeta utifrån den enskilde eleven är bra. Spela enkla spel med små vanliga ord, t.ex. bingo.

D: God kontakt med elev och föräldrar är en förutsättning för att kunna utgå från varje enskild individs behov. De tränar ljuden, sammanljudning, avkodning och bokstavsträning.

E: Varierar för olika elever. Träning av bokstäver, kombinationen la lo li, läslära (bok), man tränar systematiskt på vokaler, sen konsonanter, stavelser, ordbilder, Provia, skapar program i Lexia, God läsutveckling (bok), fonologisk medvetenhet, ordavkodning, läsintresse och läsförståelse.

Sammanfattning

Samtliga informanter anser att man ska utgå från varje enskild elevs behov. Att träna fonologisk medvetenhet är viktigt i arbetet med läs- och skrivsvårigheter.

3.5.7 Arbetar du med kompensatoriska hjälpmedel?

A: Datorer används för att underlätta elevernas skolgång. Talsyntes finns att tillgå för de elever som har problem. Spel, band och bok.

B: Eleverna använder sig av datorer i skolarbetet. De elever som har stora problem med läsningen har tillgång till bandspelare och hörlurar så att eleven kan lyssna på texten.

C: Datorer är ett bra hjälpmedel för eleverna. De använder sig av Klicker som är ett datorprogram. Det finns Klicker 1 och Klicker 2 (det är två svårighetsgrader).

D: Daisy-spelare, som är en form av MP3-spelare, inlästa läromedel, datorer, exempelvis Lexia, pussel, spel, läsjournaler, läs hemma, memory och Klicker- ett datorprogram.

E: Datorer, bok och band, Saida som är ett rättstavningsprogram speciellt utformat för dyslektiker.

Sammanfattning

Samtliga informanter använder datorer i arbetet med läs- och skrivsvårigheter. C och D arbetar med datorprogrammet Klicker tillsammans med eleven. A, D och E använder spel, exempelvis memory. Endast en av specialpedagogerna använder sig av talsyntes.

3.5.8 Vad anser du är viktigast. Att träna det eleverna är sämst eller bäst på?

A: Utgå från det eleven är bra på och successivt öka svårighetsgraden.

B: Det är viktigt att utgå från det eleven är bra på men samtidigt går det inte att nonchalera läsningen trots att det kan vara mödosamt för eleven. Dessutom är det viktigt att stärka elevens självförtroende genom att ge eleven utmaningar som eleven klarar av.

C: Det är viktigt att eleverna får arbeta med det som de kan bra samtidigt som man lägger in moment som är svårare. För en elev med svårigheter träna det som den är bäst på så stärker man eleven och därmed upplevs lärotillfället roligare.

D: Stärka elevens starka sidor men samtidigt träna på det som eleven har svårigheter med.

E: Träna det eleven är bra på. Man måste utgå från eleven, och sedan måste man höja nivån för att eleven ska få möjlighet att utvecklas.

Sammanfattning

Samtliga informanter tycker att eleven ska utgå från det som hon/han är bra på, men menar vidare att det är viktigt att öka svårighetsgraden så att eleverna har möjlighet att utvecklas.

4 DISKUSSION

Informanterna har olika grundutbildning men de flesta har läst någon form av specialpedagogik som påbyggnad till grundutbildningen och någon är speciallärare. Omfattningen av de olika specialpedagogiska påbyggnaderna framgår inte. Av intervju svaren framgår att informanterna mestadels inte definierar läs- och skrivsvårigheter eller dyslexi enligt modern forskning. Antingen värjer de sig som pedagoger för ordet dyslexi och menar att det området tillhör psykologerna eller också har de svårigheter att tolka begreppet. De uppfattar frågan mer som en ordförklaring än som en beskrivning av symtom de ser hos elever med dyslexi. Möjligen kan frågan vara felformulerad av oss. IDA (1994) definierar dyslexi som en specifik, språkbaserad medfödd störning. Dyslexi känns igen genom att eleven har svårigheter att automatisera läsningen. Svårigheterna är ihållande genom hela livet. Dyslektiska elever har svårt för att läsa men framför allt syns deras svårigheter i stavningen. IDA (1994) menar att dyslexi och specifika läs- och skrivsvårigheter ofta används synonymt med varandra. Våra informanter nämner inte denna synonym utan betonar mer skillnaden mellan läs- och skrivsvårigheter och dyslexi. IDA samt Høien och Lundberg (1999) definierar dyslexi och läs- och skrivsvårigheter på ett lätt och överskådligt sätt. Har våra informanter läst dessa definitioner? Ingen av informanterna tar upp vad själva ordet dyslexi betyder som enligt Lindell (1994) betyder "svårigheter med läsning". Samtliga informanter skiljer tydligt på dyslexi och läs- och skrivsvårigheter. De har svårt att definiera dyslexi och menar att elever sällan har dyslexi utan att de enbart har läs- och skrivsvårigheter.

De menar vidare att dyslexi är en diagnos som endast psykolog eller läkare kan ställa. Att olika yrkeskategorier kan ha kompetensen att konstatera dyslexi tycks ingen av informanterna veta. Olika typer av utredningar beskrivs ingående i Ericson (red.)(2001) genom att olika yrkeskategorier utförligt redogör för de respektive utredningarnas innehåll och tillvägagångssätt och där betonas följande av Birgitta Johnsen. Hon menar att det viktigaste är att elevens svårigheter bli utredda, det är endast då vi kan hjälpa eleven med hans/hennes problem. Hon menar vidare att det kan ske inom skolan av t.ex. speciallärare eller specialpedagog. När det uppstår osäkerhet i bedömningen kan det finnas skäl att ta kontakt med t.ex. psykolog eller talpedagog. (Johnsen, B i Ericson, B. 2001).

Men följande gällande utredning påpekas även av Johnsen. Det är av stor vikt att den som genomför utredningen har goda kunskaper om läsning och skrivning för att kunna göra en kvantitativ och en kvalitativ bedömning av elevens prestationer. (Johnsen, B i Ericson, B. 2001).

Specialpedagogerna gör dock läs- och skrivtester för att se om eleverna har svårigheter, men de vågar inte konstatera dyslexi utan "bara" läs- och skrivsvårigheter. Undersökningen pekar på att specialpedagogerna inte tagit del av aktuell forskning vad gäller definitionen av dyslexi och om vem som äger rätt att konstatera dyslexi. Vi ser en fara i att pedagoger inte kontinuerligt uppdaterar sig, särskilt om det finns brister redan i grundutbildningen. Kanske är det så att informanterna har svårt att tolka begreppen eftersom de säger sig sällan komma i kontakt med elever som har dyslexi. Specialpedagogerna menar att de träffar elever med läs- och skrivsvårigheter varje dag men att elever med dyslexi inte förekommer i den utsträckning vi förväntade oss. Forskning pekar dock på att dyslexi förekommer i alla skolor. Enligt Max Frisk (2001) varierar siffrorna mellan 5 och 15 % av befolkningen. Specialpedagogerna hävdar att det krävs en psykologisk utredning för att få veta om eleverna har dyslexi. Eftersom skolan kan sakna en psykolog krävs då att en utomstående psykolog konsulteras, vilket kostar skolan eller elevens föräldrar pengar som kan leda till att eleven aldrig får en diagnos ställd. En underdiagnostisering är kanske orsak till att pedagogerna så sällan träffar elever med dyslexi och därmed dem som skulle få mest stöd i undervisningen. Pedagogerna tycks känna tyngden av en "diagnos". De känner kanske en viss rädsla för att gå in på detta svåra område. Kan pedagogernas utbildning och innehållet i denna avspeglas i deras svar? Hur mycket fortbildning i sina tjänster har de fått?

Vi anser att redan grundutbildningen bör ge samtliga pedagoger, oavsett inriktning, kunskap om läs- och skrivsvårigheter/dyslexi så att alla kan definiera läs- och skrivsvårigheter/dyslexi och beskriva typiska symtom. Forskning pekar på att svårigheterna är ett av västvärldens vanligaste osynliga handikapp (Davis, 2002, Jacobson och Lundberg, 1995).

Pedagoger som utbildats längre tillbaka bör erbjudas fortbildning inom området läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, eftersom forskningen hela tiden presenterar nya rön. De bör även få utbildning i att genomföra pedagogiska utredningar. Det är viktigt enligt oss att samtliga lärare oavsett inriktning kan upptäcka problemen redan i tidig ålder så att resurser kan ges till elever med svårigheter.

Enligt Høien och Lundberg (1992) bör tidig identifiering och hjälp, direkt undervisning och god inlärningsmiljö ges, eftersom detta kan främja elevernas läroprocess.

En av våra informanter menar att den effektivaste hjälpen för elever med läs- och skrivsvårigheter är när eleven sitter ensam med specialpedagogen och arbetar. Specialpedagogen menar vidare att de får en koncentrerad puff i rätt riktning. Enligt Myrberg (2001) ska de verksamma pedagogerna hjälpa eleverna att stärka deras starka sidor. Frågan är vad eleverna tränas på när de sitter enskilt tillsammans med specialpedagogen? Tränar man enbart den svaga sidan eller arbetar man även med de starka sidorna som kompensation? Enligt Skolverket kan specialpedagogen stödja och hjälpa eleven i klassrummet eller ge eleven undervisning i en särskild grupp utanför klassen (Skolverket). Samtliga informanter arbetar enskilt med eleverna och vår undersökning visar inte att någon anpassning i klassrummet gjorts för eleverna. Endast en av specialpedagogerna har införskaffat hjälpmedel för eleverna (en bärbar dator med talsyntes). Jacobson och Lundberg (1995) menar att datorer är bra hjälp för elever som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Vi tycker att datorer med alla dess funktioner är en bra resurs i elevernas utveckling. Enligt styrdokumentet ska specialpedagogen tillsammans med klassläraren anpassa klassrumsmiljön så att den passar elever som har svårigheter, vilket gör det möjligt för dem att följa undervisningen i alla ämnen.

På Skolverkets hemsida under rubriken frågor och svar, står det följande: ”Det är skolans skyldighet att hitta och använda andra vägar att främja elevens lärande än genom läsning och skrivning och att utnyttja möjligheterna att använda hjälpmedel som t.ex. ordbehandlare, talsyntes, taligenkänningsprogram eller digital talbok” Detta har enligt oss inte förverkligats på våra intervjuer. Endast en av de skolorna som vi besökte hade införskaffat hjälpmedel till elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Föhrer och Magnusson (2003) nämner ett flertal hjälpmedel för elever med läs- och skrivsvårigheter. Dessa hjälpmedel tycker vi kan vara till stor hjälp för eleverna.

Därför tycker vi det är konstigt att endast en av informanterna har skaffat hjälpmedel till elever med sådana svårigheter. Hindrar skolans dåliga ekonomi dels inköp av hjälpmedel, dels fortbildning om användning av hjälpmedel? Skolverket ger klara direktiv hur skolan kan hjälpa elever med svårigheter. Vi förmodar att elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi kan behöva hjälpmedel som är utformade efter deras behov och svårigheter. Detta kan leda till att eleverna förbättrar sina resultat och därmed ökar sitt självförtroende.

Skolan bör därför satsa på hjälpmedel som kan främja elevernas skolarbete och resultat. Detta skulle göra eleverna mer självständiga så att de inte blir helt beroende av specialpedagogens hjälp. De skall trots allt fungera i alla undervisningssituationer och inte bara tillsammans med specialpedagogen.

Vi håller med Høien och Lundberg (1992) som anser att tidig identifiering och hjälp, direkt undervisning och god inlärningsmiljö främjar elevernas läroprocess. Idag identifieras elever med dyslexi oftast först i skolår tre, om man skall kräva en psykologisk utredning. Detta skriver Myrberg (2001) under psykologiska utredningar. Han menar vidare att detta kan ha förödande konsekvenser för dessa elever. Om eleverna får vänta i tre år på en psykologutredning för att få diagnosen ställd, har eleverna missat tre år i sin skolgång. Vore det inte bättre om insatserna sätts in av pedagoger och specialpedagoger för att mildra svårigheterna istället för att vänta på en utredning?

Mats Myrbergs citerar Lundberg och Høien (1991) i rapporten *Att förebygga och möta elever med läs- och skrivsvårigheter*. ”Träning av fonologisk medvetenhet i förskolan underlättar läs- och skrivinläringen i skolan. En uppenbar slutsats är att fonologisk träning bör ges till alla barn som börjar skolan med svag fonologisk medvetenhet” (Lundberg och Høien, 1991:88). Genom att ha studerat ovanstående citat närmare antar vi att många elever som har läs- och skrivsvårigheter kanske kunde ha fått tidigare hjälp och genom det minskat sina svårigheter. Våra informanter talar om ”gråzonsbarn”, de elever som behöver hjälp men kommer i skymundan. Resultatet av detta är att de inte får den hjälp som de är i behov av. Om dessa elever fått hjälp redan på ett tidigt stadium hade kanske deras svårigheter begränsats. Problemen kommer troligen aldrig att försvinna eller arbetas bort eftersom det inte finns de resurser som hade behövts.

Samtliga informanter vill ge ”gråzonsbarnen” mer hjälp än vad de får idag. Hade deras svagheter då begränsats eller inte existerat om insatserna givits redan i förskolan? Myrberg (2001) menar att förebyggande insatser kan förhindra att problemen uppstår, vilket sker genom att alla elever får språklig medvetenhetsträning. Han menar vidare att intensivträning av ”riskzonsbarn” reducerar problemen för dem genom att särskilda insatser ges till elever med exempelvis fonologiska problem. Vi antar att om ”riskzonsbarnen=gråzonsbarnen” minskar i antal kommer specialpedagogen att kunna ägna betydligt mer tid åt de elever som har störst problem.

Förhoppningsvis kommer hon/han även att kunna arbeta mer tillsammans med dessa elever inom klassrummets ram och inte enbart genom att ge eleven enskild undervisning. Vi förmodar att detta kommer att öka elevens självbild genom att eleven inte behöver gå ifrån klassrummet.

Ingen informant nämner förändring av arbetssätt i klassrummet utan ser sig själv som ensam pedagog som arbetar enskilt med eleven. ”Stödundervisningen kan anordnas antingen i stället för utbildning enligt timplan eller som ett komplement till sådan utbildning” (Grundskoleförordningen 5 kap. 4 §) Informanterna går mer in på detalj i frågan vilka arbetsformer de använder i arbetet med läs- och skrivsvårigheter. Vi tolkar detta som att de självständigt arbetar med eleverna i ett avskilt rum. Samtliga specialpedagoger vill att eleverna ska få träna som hon/han är bra på, men menar vidare att det är viktigt att öka svårighetsgraden så att eleverna har möjlighet att utvecklas. De vill också utgå från varje enskild elevs behov. Det kan tyckas önskvärt att den enskilda eleven och specialpedagogen arbetar tillsammans med läraren så att lärare och elev kan arbeta tillsammans i övriga ämnen, förutom just svenska. Vi tror att detta kan resultera i att eleven ökar sin självbild.

Ett närmare samarbete mellan specialpedagog och arbetslag vore önskvärt enligt oss. Specialpedagogen ska ha ett nära samarbete med lärare och arbetslag på skolan (Persson, 2001). Vi anser att samtliga lärare på skolan ska vara delaktiga i arbetet med elever i behov av särskilt stöd. Anledningen till detta är att pedagogerna ska sträva mot samma mål och arbeta på samma sätt tillsammans med eleven. Vi antar att eleven på detta sätt får bättre hjälp med sina problem och kan arbeta på liknande sätt i alla situationer. Specialpedagogen ska ha ett nära samarbete med lärare och arbetslag på skolan. Det kan exempelvis handla om att utveckla arbetsformer och arbetssätt som är nödvändiga för den enskilde eleven (Persson, 2001). Strävar alla pedagoger mot samma mål förmodar vi att det underlättar för elever med behov av särskilt stöd. Anpassas lärandesituationen i klassrummet för eleverna med behov av särskilt stöd blir undervisningen individanpassad även inom klassrummet.

Skolverket menar att skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen. Därför kan undervisningen aldrig utformas lika för alla. Även om undervisningen ska individanpassas bör man ha i åtanke att alla elever kräver olika medel för att nå samma mål. Två av informanterna talar dock om undervisningsmetod och närmar sig då det vi egentligen avsåg med frågan om läromiljö.

Enligt dem är inte *en* metod den bästa för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, utan de menar att det krävs olika metoder för olika elever. Vi har valt att sammanfatta informanternas svar genom att punkta upp vad de olika specialpedagogerna anser främja elevernas inläring med tanke på inlärningsmiljön:

- ☒ Lugn och ro.
- ☒ Tillgång till böcker och spel angående läsning och skrivning.
- ☒ Tydlig arbetsgång.
- ☒ Inga betungande arbetsuppgifter.
- ☒ Inte utsättas för några pinsamma situationer.

Målet är att eleverna ska fungera i klassrummet tillsammans med sina kamrater. Svaren pekar på att det finns en tendens att förenkla för elever med läs- och skrivsvårigheter mer än att förändra.

Vi förmodar att det alltid kommer att finnas elever som har läs- och skrivsvårigheter i skolan. Vi anser att samtliga blivande pedagoger bör få mer kunskap om läs- och skrivsvårigheter inom lärarutbildningen. Anledningen till detta är att vår undersökning visar att det finns många elever med läs- och skrivsvårigheter i skolan. För att kunna möta och hjälpa elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi anser vi att man ständigt som pedagog bör uppdatera sig. Pedagoger måste därför få god kunskap om läs- och skrivsvårigheter för att kunna möta och hjälpa dessa elever.

Under vår utbildning har vi endast haft ett obligatoriskt lärotillfälle som behandlat läs- och skrivsvårigheter/dyslexi, vilket vi upplever som alldeles för lite i förhållande till utbildningens längd. Frågan är om lärarutbildningen kommer att ändras innehållsmässigt så att alla pedagoger kan få kunskap om att möta alla elever med behov av särskilt stöd eller om denna kunskap ska ges endast inom den specialpedagogiska utbildningen. Kanske kunde det ges en allmän kunskap och en specifik? Myrberg (2001) menar att samtliga nytexaminerade pedagoger ska ha kunskaper för att upptäcka barn med läs- och skrivsvårigheter.

För framtida forskning vill vi föreslå följande ämnen:

- ☒ Hur kopplas specialundervisningen till undervisningen inom klassrummets ram?
- ☒ Hur fungerar specialpedagogens konsultativa roll?

5 SAMMANFATTNING

Vårt syfte med detta examensarbete var att undersöka specialpedagogers uppfattning av begreppet läs- och skrivsvårigheter/dyslexi samt deras sätt att arbeta med elever i de lägre skolåldrarna som har läs- och skrivsvårigheter/dyslexi. Genom att intervjua fem verksamma specialpedagoger har vi besvarat vår problemprecisering.

Vi har valt att göra en av kvalitativ undersökning, eftersom vi finner att denna metod ger oss detaljerad information från våra informanter. Enligt Starrin och Svensson (1994) ska man använda sig av den metod som lämpar sig bäst i förhållande till problem och undersökningsobjekt.

I litteraturgenomgången beskrivs bland annat, orsaker, eventuella åtgärder samt hjälpmedel och åtgärdsprogram för elever med läs- och skrivsvårigheter/dyslexi.

Våra informanter träffar elever med läs- och skrivsvårigheter varje dag. De menar dock att dyslektiska elever inte förekommer särskilt ofta, trots att forskningen tyder på något annat. De har svårt att definiera läs- och skrivsvårigheter och dyslexi men skiljer kraftigt på de båda begreppen trots att de ofta används synonymt med varandra. De anser inte att dyslexi är pedagogernas sak att utreda. De hänvisar till psykologerna.

Specialpedagogerna arbetar enskilt tillsammans med eleven i ett avskilt rum. Eleverna med störst svårigheter möter specialpedagogen oftare än ”gråzonsbarnen”. Tre av informanterna önskar dock att de kunde ägna mer tid åt dessa elever.

Informanterna utgår från varje enskild elev när de arbetar med läs- och skrivsvårigheter. De menar att det är viktigt att träna det som eleven är bra på men samtidigt måste svårighetsgraden öka så att eleverna har möjlighet att utvecklas. Eleverna använder exempelvis sig av datorer, spel och böcker, men kompentoriska hjälpmedel förutom datorn används inte alls, med ett undantag: en dator med talsyntes.

Samarbetet specialpedagog och övrig undervisande lärande är litet. Endast en av informanterna verkar ha ett närmare samarbete med klassläraren. Enligt styrdokumenterna bör specialpedagogen även stöda eleven i klassrummet och inte enbart genom individuell undervisning.

6 REFERENSER

Bjar, L. och Liberg, C. (red). (2003). *Barn utvecklar sitt språk*. Lund: Studentlitteratur

Carlström, M. (2001). Pedagogisk utredning av läs- och skrivsvårigheter. I Ericson (red.) (2001). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur

Davis, R D. (2002). *Den dyslektiska gåvan*. Jönköping: Utbildning & Förlag AB. Andra upplagan.

Ericsson, B. red. (2001). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan.

Eriksson, B-E. och Månsson, P. (1991). *Den goda tanken*. Kristianstad: Allmänna Förlaget.

Frisk, M. (2001). Läs- och skrivsvårigheter samt dyslexi. Förekomst, orsaker och diagnostik. I Ericson (red.) (2001) *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur

Föhrer, U. och Magnusson, E. (2003). *Läsa och skriva fast man inte kan*. Lund: Studentlitteratur.

Høien, T. och Lundberg, I. (1992). *Dyslexi*. Stockholm: Natur och Kultur.

Høien, T. och Lundberg, I. (1999). *Dyslexi. Från teori till praktik*. Stockholm: Natur och kultur.

Jacobson, C. (2001). Psykologisk utredning vid läs- och skrivsvårigheter. I Ericson (red.) (2001). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur.

Jacobson, C. och Lundberg, I. (1995). *Läsutveckling och dyslexi*. Stockholm: Liber Utbildning AB.

Johnsen, B. (2001). Språkutredning vid läs- och skrivsvårigheter. I Ericson (red.)(2001). *Utredning av läs- och skrivsvårigheter*. Lund: Studentlitteratur

- Kvale, S. (1997). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.
- Liberg, C. (1993). *Hur barn lär sig läsa och skriva*. Lund: Studentlitteratur.
- Liljegren, B. (2000). *Elever i svårigheter, Familjen och skolan i samspel*. Lund: Studentlitteratur. Andra upplagan.
- Lindell, CG. och Lindell, S. (1996). *Dyslexi - problem och möjligheter*. Stockholm: Utbildningsförlaget Brevskolan.
- Lpo94. (1994). *Läroplaner för det obligatoriska skolväsendet*. Stockholm: Utbildningsdepartementet.
- Lundberg, I. och Høien, T. (1991). Initial Enabling Knowledge and Skills in Reading Acquisition: Print Awareness and Phonological Segmentation. I Sawyer D.J. och Fox B.J: *Phonological Awareness in Reading- The Evolution of Current Perspective (Ed:s. NY: Springer Verlag*
- Lundberg, M. (1988). *En lektion i svenska*. Stockholm: Bonniers Grafiska Industrier AB
- Lundgren, T och Ohliss, K. (2003). *Vad alla bör veta om läs- och skrivsvårigheter*. Stockholm: Förbundet FMLS
- Madison, S. (1992). *Läkande läsning och skrivning*. Angered: Tiden/Folksam
- McAllen, A. (1996). *Hur kan vi hjälpa barn med läs- och skrivsvårigheter?* Trosa: Telleby Bokförlag.
- Myrberg, M. (2001). *Att förebygga och möta läs- och skrivsvårigheter*
- Närvänen, A-L. (1999). *När kvalitativa studier blir text*. Lund: Studentlitteratur.
- Persson, B. (2001). *Elevers olikheter och specialpedagogisk kunskap*. Stockholm: Liber AB.

Rakstang Eck, O. och Rognhaug, B. (red.) (1995). *Specialpedagogik i förskolan*. Lund: Studentlitteratur.

Ryen, A. (2004). *Kvalitativ intervju- från vetenskapsteori till fältstudier*. Malmö: Liber AB.

Stadler, E. (1994). *Dyslexi, en introduktion*. Lund: Studentlitteratur.

Starrin, B. och Svensson, P-G. (1994). *Kvalitativ metod och vetenskapsteori*. Lund: Studentlitteratur.

Strömbom, M. (1999). *Dyslexi- Visst går det att besegra*. Stockholm: Carlssons bokförlag

Trost, J. (2005). *Kvalitativa intervjuer*. Lund: Studentlitteratur. Tredje upplagan.

Wood, D. (1992). *Hur barn tänker och lär*. Lund: Studentlitteratur.

www.dyslexi.info.se Erika Almgren (2004) (2005-11-23)

<http://www.skolverket.se/sb/d/405> Hur ska läraren bedöma en elevs kunskaper när eleven har grav dyslexi? (2005-12-20)

<http://www.ki.se/dyslexi/> The International Dyslexia Association (2002) (2005-11-23)